

Naročnik: **Združenje Frank**

Kunaverjeva ulica 9, 1000 Ljubljana, Slovenija

Izvajalec: **Inštitut za ustavno pravo**

Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenija

**PRAVNO MNENJE O ZASTARANJU ZAHTEVKOV, POVEZANIH S KREDITI
V ŠVICARSKIH FRANKIH**

(zasl. prof. dr. Dragica Wedam Lukić)

Ljubljana, 6. oktober 2019

PRAVNO MNENJE O ZASTARANJU ZAHTEVKOV, POVEZANIH S KREDITI V ŠVICARSKIH FRANKIH

Izdelala: dr. Dragica Wedam Lukić¹

To pravno mnenje je nastalo na zaprosilo Združenja Frank, ker njegovi člani sprašujejo, kako je z zastaranjem zahtevkov, povezanih s krediti v švicarskih frankih oziroma krediti z valutno klavzulo. Pri tem jih zanimajo predvsem naslednje situacije:

- kreditojemalec je predčasno odplačal, pogodba pa je prenehala veljati in bi zahteval vračilo preplačila;
- kreditojemalec še plačuje anuitete v skladu s kreditno pogodbo in banki še ni vrnil zneska, ki ga je od banke prejel, vložil pa bi tožbo na ugotovitev ničnosti pogodbe ali pogodbenih določil;
- kreditojemalec je že vrnil banki več, kot je prejel, vendar mora po pogodbi še plačevati in bi zahteval vrnitev preplačil.

Odgovor na navedena vprašanja je odvisen od tega, katere zahtevke je ali bo kreditojemalec uveljavljal v zvezi z navedenimi kreditnimi pogodbami. V nadaljevanju bom zato predstavila zahtevke, ki bi v zvezi z navedenimi kreditnimi pogodbami prišli v poštev, ne da bi se opredelila do vprašanja, ali bi bili ti zahtevki v posameznih primerih utemeljeni in v kakšnem obsegu.

1. Splošno o zastaranju civilnopравnih zahtevkov

¹ Dr. Dragica Wedam Lukić je redna profesorica civilnega prava na Pravni fakulteti v Ljubljani, zaslužna profesorica Univerze v Ljubljani in nekdanja predsednica Ustavnega sodišča RS.

Zastaranje civilnopравnih zahtevkov se utemeljuje s tem, da je treba preprečiti neskončne spore, saj je s potekom časa obstoj terjatve težko dokazati. Zastaralni roki naj bi silili upnika, da v razumnem času uveljavlja svojo terjatev, zastaranje pa naj bi bilo tudi v javnem interesu, da sodišča ne bi bila obremenjena s pravnimi, v katerih bi bilo zaradi časovne odmaknjenosti dogodka težko ugotavljati dejansko stanje. V teoriji pa se pojavljajo tudi pomisleki, da zastaranje nasprotuje pravičnosti in načelu obligacijskega prava, da je treba obveznosti izpolnjevati. Kratki zastaralni roki lahko presenetijo upnika, ki iz različnih razlogov (nepoznavanja prava ali obzirnosti do dolžnika) odlašajo z uveljavljanjem svojega zahtevka.²

Za nastop zastaranja morata biti izpolnjena dva pogoja: potek z zakonom določenega zastaralnega roka in ugovor dolžnika. Sodišče se namreč ne sme ozirati na zastaranje, če se dolžnik nanj ne sklicuje (člen 335/3 Obligacijskega zakonika, Uradni list št. 83/01 in nasl., v nadaljevanju OZ). Zastaranje nedvomno pomeni poseg v upnikove pravice, saj po poteku zastaralnega roka v primeru, če dolžnik ugovarja zastaranje, ne more uspešno uveljaviti svojega zahtevka. Po drugi strani pa je treba varovati dolžnika pred tem, da bi ga upnik lahko tožil v nedogled. Zakonodajatelj skuša razloge za in proti zastaranju uravnovežati z različno dolgi zastaralnimi roki glede na naravo in pomen posameznih obveznosti, s pravili o začetku teka zastaranja ter s pravili o pretrganju in zadržanju zastaranja. Po 346. členu OZ znaša splošni zastaralni rok pet let, za nekatere vrste terjatev pa so določeni posebni zastaralni roki. Vse terjatve, ki so ugotovljene s pravnomočno sodno odločbo ali odločbo drugega pristojnega organa ali s poravnavo pred sodiščem ali drugim pristojnim organom, zastarajo v desetih letih (356. člen OZ). Zastaranje začne teči prvi dan po dnevu, ko je imel upnik možnost terjati izpolnitev obveznosti, če za posamezni primer zakon ne določa drugače (člen 336/1 OZ), nastopi pa z iztekom zadnjega dne zastaralnega roka (337. člen OZ). Zastaranje se pretrga, če dolžnik pripozna dolg (364. člen OZ), kot tudi z vložitvijo tožbe in vsakim drugim upnikovim dejanjem pred sodiščem ali drugim pristojnim organom (365. člen OZ). Po pretrganju začne zastaranje teči znova in se čas, ki je potekel pred zastaranjem, ne všeteje v rok zastaranja (369. člen OZ). Zadržanje zastaranja pa je institut, ki upnika varuje pred zastaranjem, kadar svoje pravice ne uveljavlja iz upravičenih razlogov. Po splošni določbi 360. člena OZ zastaranje ne teče ves tisti čas, ko upnik zaradi nepremagljivih ovir ni mogel

² Tako o razlogih za zastaranje in pomislekih proti zastaranju Cigoj S.: Komentar obligacijskih razmerij, II. knjiga, ČZ Uradni list, Ljubljana 1984, str. 1141; podobno Kranjc V. v: Juhart M. in Plavšak N. (ur.): Obligacijski zakonik s komentarjem (splošni del), 2. knjiga, GV Založba, Ljubljana 2003, str. 446.

sodno zahtevati izpolnitve svoje obveznosti, posebej pa zakon ureja zadržanje zastaranja med družinsko povezanimi osebami (356. člen OZ) ter za terjatve določenih oseb (356. člen OZ). Če zastaranje zaradi katerega od navedenih vzrokov ni začelo teči, začne teči takrat, ko vzrok preneha, če je vzrok za zadržanje nastal med tekom zastaralnega roka, pa se tek zastaralnega roka nadaljuje, ko ta vzrok preneha (361. člen OZ). Dolžnika varuje tudi določba, po kateri se ne more odpovedati zastaranju pred potekom zastaralnega roka (340. člen OZ), interese obeh strank pa pravilo, da s pogodbo ni mogoče spreminjati z zakonom določenega zastaralnega roka niti določiti, da zastaranje določen čas ne bo teklo (339. člen OZ).

Z zastaranjem preneha pravica, zahtevati izpolnitev obveznosti (člen 335/1 OZ), ne ugasne pa sama pravica, zato dolžnik, ki kljub zastaranju izpolni svojo obveznost, izpolnitve ne more zahtevati nazaj.

Od zastaranja je treba razlikovati prekluzijo, to je primere, ko zakon določa rok za vložitev tožbe. Zakon izrecno določa, da se pravila o zastaranju ne uporabljajo v primerih, ko je v zakonu določen rok, v katerem je treba vložiti tožbo ali opraviti določeno dejanje, ker bi bila sicer pravica izgubljena (345. člen OZ). To pomeni, da za razliko od zastaranja sodišče na prekluzijo pazi po uradni dolžnosti, za prekluzijo pa tudi ne veljajo pravila o pretrganju in zadržanju zastaranja. Če sodišče ugotovi, da je tožnikov ugovor zastaranja utemeljen, tožnikov tožbeni zahtevek zavrne, če tožnik zamudi rok za vložitev tožbe pa je tožba nedopustna in jo sodišče zavrže (275. člen Zakona o pravdnem postopku, Uradni list RS, št. 26/99 in nasl., v nadaljevanju ZPP). Ker s potekom prekluzivnega roka ugasne sama pravica, ima dolžnik, ki je kljub prekluziji izpolnil svojo obveznost, vrnitveni zahtevek.

2. Uveljavljanje zahtevkov za razveljavitev pogodbe zaradi napak volje

Pogodbena izjava mora biti izraz prave pogodbene volje strank. Če je bila katera od strank v zmoti glede katerega od bistvenih elementov pogodbe, lahko zahteva njeno razveljavitev, razen če pri njeni sklenitvi ni ravnala s skrbnostjo, ki se zahteva v prometu (člen 46/3 OZ). Če povzroči zmoto pri stranki druga stranka ali jo drži v zmoti, da bi jo tako napeljala k sklenitvi pogodbe, lahko stranka zahteva razveljavitev pogodbe tudi takrat, kadar zmota ni bistvena (člen 49/1 OZ). Za razveljavitev pogodbe je potrebna sodna intervencija, to pomeni, da mora

stranka zahtevati razveljavitev s tožbo.³ Tožbo mora stranka vložiti v enem letu od dneva, ko je zvedela za razlog za razveljavitev, najpozneje pa v treh letih od dneva, ko je bila pogodba sklenjena. Roka sta prekluzivna, saj v primeru, da tožba ni vložena pravočasno, preneha pravica zahtevati razveljavitev (99. člen OZ). Razveljavitev pogodbe učinkuje za nazaj, od trenutka, ko je bila pogodba sklenjena,⁴ če je bilo na njeni podlagi kaj izpolnjeno, pa je treba to vrniti (96. člen OZ).

3. Uveljavljanje zahtevkov zaradi spremenjenih okoliščin

Če nastanejo po sklenitvi pogodbe okoliščine, ki otežujejo izpolnitev obveznosti ene stranke, tako da pogodba ne ustreza več pričakovanjem pogodbenih strank oziroma bi jo bilo po splošnem mnenju nepravilno ohraniti takšno, kakršna je, lahko stranka, ki ji je izpolnitev obveznosti otežena, zahteva razvezo pogodbe (člen 112/1 OZ). Razveze pogodbe ni mogoče zahtevati, če bi morala stranka, ki se sklicuje na spremenjene okoliščine, te okoliščine ob sklenitvi pogodbe upoštevati (člen 112/2 OZ), stranki pa se lahko tudi vnaprej odpovesta sklicevanju na spremenjene okoliščine, razen če to nasprotuje načelu vestnosti in poštenja (115. člen OZ). Pogodba se ne razveže, če druga stranka ponudi ali privoli, da se ustrezni pogodbeni pogoji pravično spremenijo (člen 112/4 OZ). Stranka mora o tem, da bo zahtevala razvezo pogodbe, obvestiti nasprotno stranko, brž ko zve za nastanek spremenjenih okoliščin, sicer je drugi stranki odškodninsko odgovorna (113. člen OZ). Zakon izrecno ne ureja vprašanja, od kdaj učinkuje razveza pogodbe. Po mnenju teorije je to odvisno od narave pogodbenega razmerja. Pri trajnejših razmerjih, pri katerih se okoliščine spremenijo potem, ko sta stranki dalj časa normalno izpolnjevali svoje obveznosti, bi bilo pogodbo nesmiselno razvezati za nazaj in bi jo bilo primerneje razvezati za naprej – od nastopa spremenjenih okoliščin.⁵

4. Uveljavljanje zahtevkov na ugotovitev ničnosti pogodbe

³ Polajnar Pavčnik A.. v: Juhart M. in Plavšak N. (ur.):Obligacijski zakonik s komentarjem (splošni del), 1. knjiga, GV Založba, Ljubljana 2003, str. 528 – 529.

⁴ Dolenc M. v: Juhart M. in Plavšak N. (ur.):Obligacijski zakonik s komentarjem (splošni del), 1. knjiga, GV Založba, Ljubljana 2003, str. 350 – 351.

⁵ Dolenc M. v: Juhart M. in Plavšak N. (ur.):Obligacijski zakonik s komentarjem (splošni del), 1. knjiga, GV Založba, Ljubljana 2003, str. 606.

Ničnost je sankcija, ki jo zakon določa v primeru nekaterih najhujših napak pri sklenitvi pogodbe. Po prvem odstavku 86. člena OZ je pogodba nična, če nasprotuje ustavi, prisilnim predpisom ali moralnim načelom, če namen kršenega pravila ne odkazuje na kakšno drugo sankcijo ali če zakon v posameznem primeru ne predpisuje kaj drugega. Posledica ničnosti pogodbe je, da mora vsaka stranka vrniti drugi stranki vse, kar je prejela na njeni podlagi (87. člen OZ).

Na ničnost se lahko sklicuje vsaka zainteresirana oseba, poleg tega pa nanjo sodišče pazi po uradni dolžnosti (92. člen). Ker ničnost učinkuje sama po sebi, sodna intervencija ni potrebna, vendar je zaradi varnosti pravnega prometa mogoče od sodišča zahtevati, naj s sodbo ugotovi ničnost pogodbe. O ničnosti pogodbe lahko sodišče odloča tudi kot o predhodnem vprašanju v pravdi, v kateri stranka zahteva nazaj, kar je izpolnila na podlagi nične pogodbe, ali na ugovor tožene stranke v pravdi, v kateri tožeča stranka zahteva izpolnitev obveznosti iz nične pogodbe (13. člen ZPP).⁶ Ker učinkuje rešitev predhodnega vprašanja samo v pravdi, v kateri je bilo to vprašanje rešeno, sodišče, pred katerim bi se vprašanje ničnosti pojavilo v morebitni drugi pravdi, na to odločitev ni vezano. Če postane vprašanje ničnosti pogodbe med pravdo sporno, lahko tožeča stranka z vmesno ugotovitveno tožbo (člen 181/3 ZPP), tožena stranka pa z nasprotno tožbo (3. točka prvega odstavka 183. člena ZPP), zahteva, naj sodišče tudi o ničnosti odloči z učinkom pravnomočnosti v izreku sodbe. Za razliko od neveljavnosti, ki jo mora stranka uveljavljati s tožbo v z zakonom določenem roku, pravica stranke, da se sklicuje na ničnost, ni vezana na noben rok in s potekom časa ne ugasne (93. člen OZ).⁷ Nasprotna ureditev bi pomenila možnost konvalidacije, nična pogodba pa s potekom časa ne more konvalidirati⁸

5. Uveljavljanje kondikcijskih zahtevkov

⁶ 13. člen ZPP določa: Kadar je odločba sodišča odvisna od predhodne rešitve vprašanja, ali obstaja kakšna pravica ali pravno razmerje (predhodno vprašanje), pa o njem še ni odločilo sodišče ali drug pristojen organ, lahko sodišče samo reši to vprašanje, če ni s posebnimi predpisi drugače določeno.

Rešitev predhodnega vprašanja ima pravni učinek samo v pravdi, v kateri je bilo vprašanje rešeno.

⁷ V praksi se pogosto (napačno) navaja, da pravica do ugotavljanja ničnosti »ne zastara«, (npr. sodba Višjega sodišča v Ljubljani vendar ne gre za zastaranje temveč za odsotnost določitve prekluzivnega roka za vložitev tožbe.

⁸ Polajnar Pavčnik A.. v: Juhart M. in Plavšak N. (ur.): Obligacijski zakonik s komentarjem (splošni del), 1. knjiga, GV Založba, Ljubljana 2003, str. 523.

Kdor je bil brez pravnega temelja obogaten na škodo drugega, je dolžan prejeto vrniti, če je to mogoče, sicer pa nadomestiti vrednost dosežene koristi (člen 190/1 OZ). Eden od primerov neupravičene pridobitve je tudi izpolnitev nedolga, to je izpolnitev obveznosti, za katero ni bilo pravne podlage, ker je bila pogodba, iz katere naj bi obveznost izhajala, nična ali razveljavljena.⁹

Za zastaranje kondikcijskih zahtevkov velja splošni zastaralni rok pet let. Rok teče od trenutka, ko je stranka dobila možnost zahtevati vračilo. Glede na to lahko začne zastaranje zahtevka iz neupravičene pridobitve teči šele, ko postane jasno, da je pogodbeno razmerje dokončno prenehalo s pravnomočnostjo sodbe o razveljavitvi pogodbe. Glede vprašanja, kdaj začne teči zastaranje kondikcijskih zahtevkov, če je pogodba nična, pa v praksi ni enotnega stališča.

6. Sodna praksa

Višje sodišče v Ljubljani je v obrazložitvi sodbe št. I Cp 3270/2013 z dne 9. 4. 2014 med drugim zapisalo:

»12. Pritožbeno sodišče pa tudi sicer ne soglaša s stališčem pritožnika, da povračilni zahtevki na podlagi nične pogodbe nastane takoj, ko je izpolnitev opravljena (2). Ničnost pravnega posla ne učinkuje sama po sebi. Nični posli med strankami dejansko učinkujejo. Učinkujejo dokler njihova ničnost ni ugotovljena. Zato šele z ugotovitvijo, da je posel ničen, nastanejo povračilni zahtevki. Če temu ne bi bilo tako, ne bi bilo nobene potrebe po zakonskem določilu o nezastarljivosti pravice do uveljavljanja ničnosti, ki je določena v 93. členu OZ (enako je prej določal 107. člen ZOR). Če namreč stranka možnosti za uveljavitev povračilnega zahtevka nima več, tudi za ugotovitev ničnosti največkrat nima več pravnega interesa. Dejstvo je tudi, da bi drugačno stališče v velikem številu primerov vodilo tudi do konvalidacije ničnih poslov, kar je nesprejemljivo. Ob tem tudi ni mogoče spregledati, da to, ali gre za nično pogodbo, ni nekaj, kar lahko ugotovi vsaka povprečno skrbna pogodbeno stranka. Tudi ni nujno, da se vprašanje ničnosti pojavi in ugotovi takoj po sklenitvi pogodbe. Do tega lahko pride kadarkoli, tudi več let po njeni sklenitvi – zato zakon tudi določa, da zahtevki za uveljavitev ničnosti ne zastara. Nujno in skladno z določilom 87. člena OZ, ki stranki daje pravico do vračila tega kar je dala, je zato razlaga, da tudi zastaralni rok ne začne teči (in da se ne izteče) še preden je ničnost ugotovljena ali celo preden se vprašanje ničnosti sploh izpostavi.«

Vrhovno sodišče s sodbo II Ips 229/2014 z dne 2. 7. 2015 zavrnilo revizijo tožene stranke. Najprej je ugotovilo, da v konkretnem primeru ne gre za razveljavitev pogodbe, kot izhaja iz izpodbijane sodbe, temveč je pogodba nična. Opozorilo je tudi na nesprejemljivost stališča, da

⁹ Polajnar Pavčnik A.: v: Juhart M. in Plavšak N. (ur.): Obligacijski zakonik s komentarjem (splošni del), 2. knjiga, GV Založba, Ljubljana 2003, str. 44.

ničnost ne učinkuje sama po sebi in da nični posli dejansko učinkujejo, dokler njihova ničnost ni ugotovljena: (Opomba: VSL je to stališče očitno povzelo po Obligacijskem zakoniku s komentarjem, Splošni del,, 1. knjiga, s. 507, kjer je dr. Ada Polajnar Pavčnik zapisala: »...*da je že starejša sodna praksa ugotovila, da je nična pogodba absolutno neveljavna od začetka, to pomeni, da je pravni posel veljal le dejansko, ne pravno...*«).

V nadaljevanju je zapisalo:

»9. Zmotno je stališče sodišča druge stopnje, da ničnost pravnega posla ne učinkuje sama po sebi, da nični posli med strankama dejansko učinkujejo vse dokler njihova ničnost ni ugotovljena in da zato povračilni zahtevki nastanejo šele z ugotovitvijo, da je posel ničen. Po stališču pravne teorije in sodne prakse je nična pogodba absolutno neveljavna od začetka, ničnost učinkuje sama po sebi (*ipso iure*), brez kakršnega koli akta(5). Nična pogodba ne povzroči pravnih posledic: medsebojne pravice in obveznosti strank, ki so predmet nične pogodbe, ne nastanejo. Izpolnitev, ki je opravljena na podlagi nične pogodbe, je brez (veljavnega) pravnega temelja. Toženec zato utemeljeno opozarja, da v takšnem primeru povračilna obveznost nastane takoj, ko je opravljena izpolnitev z vsebino obveznosti iz nične pogodbe(6), kar za obravnavani primer pomeni tedaj, ko je prišlo do prehoda premoženja....

...10. Nastanek terjatve je nujna predpostavka za začetek teka njenega zastaranja, vendar to še ne pomeni, da se trenutek začetka teka zastaranja terjatve nujno veže na trenutek njenega nastanka, za kar se zavzema revident. Po določbi 361. člena ZOR začne zastaranje teči prvi dan po dnevnu, ko je upnik imel pravico terjati izpolnitev obveznosti, če za posamezni primer ni z zakonom predpisano kaj drugega. Pravna teorija zagovarja stališče, da je treba pravilo razlagati v smislu, da začne zastaranje teči, ko se rodi tožba(7). Pri tem je osnovno vodilo pravilo, da mora sodišče pravila zastaranja uporabiti glede na okoliščine posameznega primera, in sicer tako, da ne omeji pretirano ali celo prepreči uveljavljanje zahtevkov, ki jih ima stranka na razpolago. Pretoga razlaga pravil o zastaranju namreč lahko ob neupoštevanju konkretnih okoliščin primera pomeni nesorazmerno omejitev pravice tožnika do dostopa do sodišča. Sodišče druge stopnje zato pravilno opozarja, da so na načelni ravni lahko pravno pomembne različne okoliščine (glej točko 12 obrazložitve). Za obravnavani primer je tako bistveno, da o kondicijski terjatvi zaradi ničnosti pogodbe ni mogoče govoriti, če tožnik ni vedel oziroma ni mogel vedeti niti za ničnost pogodbe - kar je predpogoj, da se zavé svojih pravic iz naslova ničnosti - in posledično ni mogel vložiti tovrstne kondicijske tožbe. Zastaralni rok ne more teči, dokler je tožnikova nevroložitev tožbe posledica nezakrivljene nevednosti....«

Podobno stališče je Vrhovno sodišče zavzelo tudi v sodbi št. II Ips 226/2014 z dne 31. 3. 2016:

»10. Nastanek terjatve je nujna predpostavka za začetek teka njenega zastaranja, vendar to še ne pomeni, da se trenutek začetka teka zastaranja terjatve nujno veže na trenutek njenega nastanka, za kar se zavzema revident. Po določbi 336. člena OZ začne zastaranje teči prvi dan po dnevnu, ko je upnik imel pravico terjati izpolnitev obveznosti, če za posamezni primer ni z zakonom predpisano kaj drugega. To pravilo je treba razlagati v smislu, da začne zastaranje teči, ko se rodi tožba. Pri tem je osnovno vodilo pravilo, da mora sodišče pravila zastaranja uporabiti glede na okoliščine konkretnega primera, in sicer tako, da ne omeji pretirano ali celo prepreči uveljavljanje zahtevkov, ki jih ima stranka na razpolago. Pretoga razlaga pravil o zastaranju namreč lahko ob neupoštevanju konkretnih okoliščin primera pomeni nesorazmerno omejitev pravice tožnice do dostopa do sodišča. Za obravnavani primer je tako bistveno, da o kondicijski terjatvi zaradi ničnosti pogodbe ni mogoče

govoriti, dokler se niso popolnoma izjalovila pričakovanja tožnice, da bo postala lastnica spornih nepremičnin (kot je pravilno ugotovilo že prvostopenjsko sodišče). To pa je bilo šele s pravnomočno sodbo z dne 9. 7. 2008, ko je postalo jasno, da lastnik nepremičnin, ki so predmet druge prodajne pogodbe ni toženec (temveč Republika Slovenija) in da zato upravna enota te prodajne pogodbe ne bo odobrila. Zastaralni rok namreč ne more teči, dokler tožnica ni vedela oziroma ni mogla vedeti za ničnost pogodbe in posledično ni mogla vložiti tovrstne kondicijske tožbe. Ob odsotnosti dejanskih ugotovitev in trditvene podlage, da je tožnica ob sklenitvi druge prodajne pogodbe v letu 2003 vedela za ničnost pogodbe, se teza revidenta, da je zastaranje terjatve začelo teči že v letu 2003, izkaže za napačno.«

O (ne)zastarljivosti zahtevkov v zvezi z ničnostjo se je izreklo Vrhovno sodišče tudi v sodbi št. II Ips 269/2015 z dne 10. 3. 2016:

»12. Nikjer ni določeno, da bi ti ne mogli zastarati. Takšne posledice tudi ni mogoče izpeljati iz določbe, da je uveljavljanje ničnosti neomejeno (93. člen OZ). Slednje pravilo je le logična posledica dejstva, da je ničnost podana sama po sebi (in je ni treba šele sodno oblikovati). Če bi ne bilo te logične izpeljave, potem obstoječega dejstva ničnosti s potekom časa več ne bi bilo mogoče tudi sodno ugotoviti. To bi de facto pomenilo, da bi nični posli po določenem času prenehali biti nični. Enakovrednega razloga, ki bi takšno logično izpeljavo utemeljeval tudi glede vračilnih zahtevkov, ni. Prav vsi argumenti, ki na splošno utemeljujejo obstoj instituta ničnosti, veljajo tudi za kondicijske zahtevke po drugem odstavku 87. člena OZ (pravna varnost, varstvo potencialnih dolžnikov pred dvomljivimi zahtevki iz oddaljene preteklosti ter s tem varstvo pred krivičnimi sodbami zaradi tega(1)). Lahko si zamislimo absurdno situacijo, ko bi nekdo npr. zahteval vračilo kupnine, ker je bila ta izplačana na podlagi nične pogodbe, sklenjene med pravnima prednicama strank v daljni (časovno neomejeni) preteklosti. Prav stališče o nezastarljivosti (vseh tipov) kondicijskih zahtevkov bi nujno omogočilo takšne absurdne položaje.

»24. Zastaranje začne teči prvi dan po dnevu, ko je upnik imel pravico terjati izpolnitev obveznosti, če za posamezne primere ni z zakonom določeno kaj drugega (prvi odstavek 336. člena OZ). Revizijsko sodišče soglaša s stališčem pritožbenega sodišča, da je bistven trenutek zavedanja o okoliščinah, ki posamezniku omogočajo, da vložijo zahtevek. To pa ni trenutek, ko je ničnost pravnomočno ugotovljena, marveč trenutek, ko stranka ve za okoliščine, ki ničnost utemeljujejo. Nobenih razumnih razlogov ni, da bi to ne bil že (vsaj) trenutek, ko stranka vložijo tožbo za ugotovitev ničnosti. Tedaj ni več nobenega razumnega (in upoštevne) zadržka, da bi hkrati ne vložila tudi vračilnih zahtevkov. Tega zaključka revidentka s sklicevanjem na okoliščine, ki se nanašajo na spoznavoslovne zadržke glede relevantnih dejstev iz časa pred tem, ne ovrže. Ker je bila tožba za ugotovitev ničnosti vložena leta 2002, so denarni zahtevki, uveljavljani s tožbo v tej pravdi (vložena 9. 12. 2009), ob njeni vložitvi že zastarali po splošnem zastaralnem roku iz 346. člena OZ.«

7. Sklep

Če se v primeru spornih pogodb stranki ne uspeta dogovoriti glede spremembe pogodbe oziroma njenih posameznih določb, lahko kreditojemalec, ki meni, da pogodba ni bila veljavno sklenjena, ker je bil glede vsebine njenih določb v zmoti oziroma prevaran, vložijo tožbo za razveljavitev pogodbe. Tožbo mora vložiti v enem letu, odkar je zvedel za razlog

neveljavnosti, vendar najpozneje v treh letih od sklenitve pogodbe. Če sodišče njegovemu zahtevku ugodí in pogodbo v celoti ali delno razveljavi, lahko nato v petih letih od pravnomočnosti sodbe zahteva vrnitev (pre)plačanih zneskov.

Glede uveljavljanja kondikijskih zahtevkov v primeru, ko je pogodba nična, pa je iz predstavljenih sodb mogoče povzeti, da zastarajo v petih letih tudi kondikijski zahtevki, ki so posledica ničnosti pogodbe, zastaranje pa začne teči, ko je stranka izvedela, da je pogodba nična. Vrhovno sodišče ni pritrdilo stališču, da začne zastaralni rok teči že s trenutkom izpolnitve obveznosti na podlagi nične pogodbe, pa tudi ne stališču, da začne teči s pravnomočnostjo sodbe o ugotovitvi ničnosti. Iz njegove prakse izhajajo, da je treba upoštevati okoliščine konkretnega primera. To stališče je lahko sporno iz dveh vidikov, na katera je opozorilo VSL v sodbi I Cp 3270/2013 in na kar Vrhovno sodišče v revizijski sodbi ni reagiralo: (1) da tožnik v primeru, če v petih letih od trenutka, ko je izvedel za ničnost, ne bo uveljavljal kondikijskega zahtevka, tudi za tožbo na ugotovitev ničnosti praviloma ne bo imel več pravnega interesa in (2) in da to dejansko pomeni konvalidacijo nične pogodbe. Ugotavljanje ničnosti potem, ko vzpostavitev prejšnjega stanja ni več mogoča, pomeni, da bo nična pogodba učinkovala, zato ugotavljanje ničnosti za prizadeto stranko nima več nobenega smisla.

Meni se zdi najbolj čisto stališče, da je odločilen trenutek pravnomočnosti sodbe, s katero je ugotovljena ničnost pogodbe. Iz tega, da nična pogodba ne more imeti nobenega pravnega učinka, nedvomno izhajajo, da je to, kar je bilo dano na njeni podlagi, dano brez pravnega temelja, vendar pa tožnik s svojim kondikijskim zahtevkom ne bo mogel uspeti, dokler sodišče ne bo ugotovilo ničnosti pogodbe. Šele s tem trenutkom se lahko stranke na to, da je pogodba nična, vsaj praviloma zanesejo, čeprav zadnji primeri iz prakse Vrhovnega sodišča kažejo, da tudi pravnomočnost še ne pomeni dokončne odločitve. Pritrditi je mogoče, da ima to stališče lahko za posledico, da bi nekdo npr. zahteval vračilo kupnine, ker je bila ta izplačana na podlagi nične pogodbe, sklenjene med pravnima prednicama strank v daljni (časovno neomejeni) preteklosti, vendar je to posledica dejstva, da pomeni ničnost najhujšo napako v sklenitvenem stadiju. Zakonodajalec je to še dodatno poudaril z določbo, da pravica do uveljavljanja ničnosti ne ugasne, ki pa ne bi imela smisla, če bi ugasnili kondikijski zahtevki, preden bi bila ničnost ugotovljena. Drugo vprašanje seveda je, ali ni šel zakonodajalec pri določanju ničnosti v nekaterih primerih predač.

Stališče, da je odločilen (vsaj) trenutek, ko stranka vloži tožbo za ugotovitev ničnosti, je nelogično. Pomeni, da lahko stranka tožbo na ugotovitev ničnosti, ker ta tožba ni vezana na rok, vloži kadarkoli in nato v petih letih uveljavlja še kondikcijski zahtevek, če vloži samo kondikcijski zahtevek pa se lahko zgodi, da ga bo sodišče zavrnilo zaradi zastaranja, čeprav lahko v tem postopku odloča o ničnosti kot o predhodnem vprašanju, pri tem pa niti ni jasno, od kdaj naj bi v tem primeru tekel zastaralni rok. Še bolj kot trenutek vložitve tožbe je namreč lahko problematično ugotavljanje začetka teka zastaralnega roka glede na okoliščine konkretnega primera in ocena, kdaj je nekdo zvedel za razlog ničnosti. To kažejo tudi primeri, ko so višja sodišča v nekaterih primerih ugotovila ničnost kreditnih pogodb, Vrhovno sodišče pa je o tem zavzelo nasprotno stališče. Prav v primerih spornih kreditnih pogodb bi težko strankam pripisali, da so vedele za ničnost, če so še sodišča o tem različnega mnenja.

Kljub temu je najbolj varno, da tožniki hkrati s tožbami na ugotovitev ničnosti vlagajo tudi zahtevke za vrnitev preplačanih zneskov, kar so v primerih, ki so mi znani, tudi storili. Glede na zadnje sodbe Vrhovnega sodišča je uspešnost teh zahtevkov (vsaj v podobnih primerih) vprašljiva. Vprašanje je, ali je mogoče v primeru vložitve ustavnih pritožb pričakovati drugačno odločitev od Ustavnega sodišča, v vsakem primeru pa bo do tedaj preteklo kar nekaj časa. V navedeni situaciji se mi vlaganje tožb »na zalogo« ne zdi smiselno, seveda pa je to odločitev vsakega posameznika.